

AREAS OF AGRARIAN STRUCTURAL POLICY IN THE CONTEXT
OF TRANSFORMATIONS OF THE AGRARIAN SECTOR OF THE UKRAINIAN ECONOMY

Summary. The concept of “agrarian structural policy” is supplemented. The necessity of using a synergistic approach to the definition of trends in agrarian structural policy is outlined. The perspective of the export orientation of transformations as a mechanism for the implementation of agrarian structural policy is proved. Ways of improvement of transformations of agrarian sector of the economy are determined.

Key words: agrarian structural policy, transformation, agrarian sector, export, transport infrastructure.

УДК 338.432

Прохорчук С. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів, обліку і оподаткування
Міжнародного університету бізнесу і права*

Головіна Н. А.

*старший викладач кафедри фінансів, обліку і оподаткування
Міжнародного університету бізнесу і права*

Prokhorchuk S. V.

*PhD in Economics,
Associate Professor, Professor of the Department
of Finance, Accounting and Taxation
International University of Business and Law*

Golovina N. A.

*Senior Lecturer
Department of Finance, Accounting and Taxation
International University of Business and Law*

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ЗА БЕЗПЕЧНІСТЮ ТА ЯКІСТЮ
ДИТЯЧОГО ХАРЧУВАННЯ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті розглянуто шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємств ринку дитячого харчування через запровадження системи аналізу ризиків і критичних контрольних точок (НАССР). Визначено характерні особливості національної та зарубіжної систем якості виробництва дитячого харчування. Проведено моніторинг наявних законодавчих актів, які містять посилання на необхідність упровадження систем контролю якості та розвитку ринку дитячого харчування. Обґрунтовано необхідність використання системи контролю за безпечністю та якістю дитячого харчування для вдосконалення управління якістю і конкурентоспроможністю продукції дитячого харчування. Визначено перспективи її впровадження.

Ключові слова: стандартизація, система якості, менеджмент якості, дитяче харчування, державне регулювання.

Вступ та постановка проблеми. Ефективна система менеджменту якості продукції є одним із важелів підтримки позицій національного виробника та входження до міжнародних форм стимулювання підприємництва, запровадження безпечних умов праці, захисту прав споживачів та довкілля в умовах відкритого ринку. Тому реформа системи менеджменту якості в Україні має стратегічне значення в розбудові простору вільної торгівлі, спільного з ЄС та іншими країнами світу. Для підвищення конкурентоспроможності, виходу на європейський та світовий ринки українські виробники дитячого харчування мають виробляти продукцію, що відповідає вимогам європейських регламентів, задовольняє європейських і національних споживачів, передбачає безпечні умови праці.

Питання конкурентоспроможності при цьому мають поєднуватись із посиленням процесів оцінки та управління ризиками в «життєвому циклі продукції», процесі виробництва, зберігання, пакування, транспортування,

споживання, утилізації відходів та нейтралізації усіх можливих чинників впливу довкілля (таким чином забезпечуючи умови торгівлі на засадах сталого розвитку). Застосування стандартів супроводжується значними позитивними змінами, сприяючи економічному взаємопроникненню на внутрішніх ринках, стимулюючи розвиток нових і покращених продуктів або ринків, поліпшення умов постачання. Стандарти, як правило, збільшують конкуренцію, знижують витрати на виробництво та продаж, підтримують якість, забезпечують сумісність та комплектність, підвищуючи безпеку та цінність продукції для споживачів [1].

Відповідно до принципів заснування СОТ та ЄС, важливо, щоб усі зацікавлені сторони, включаючи державні органи і малі та середні підприємства, були належним чином залучені до національного та європейського процесу стандартизації. Вимоги до безпечності продукції традиційно співвідносилися з ознаками якості та корисності,

однак із початком XXI століття на перше місце виходять параметри сумісності продукції (за умов міжнародного розподілу ланцюгів виробництва та постачання).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі увага питанням упровадження систем якості у діяльність підприємств, які займаються виробництвом продукції дитячого харчування, приділяється відомими вітчизняними і закордонними вченими, такими як Ю.П. Адлер, А.В. Бабанський, В.І. Гіссін, В.В. Гончаров, І.Ю. Гришова, Дж.Р. Еванс, Л.С. Кириченко, П.М. Майданевич, Н.В. Мережко, Л.М. Наумова, А.Д. Нікіфоров, В.Ю. Огвоздін, В.І. Павлов, Н.Г. Салухіна, Г.А. Саранча, Дж. Харрінгтон, М.Л. Шаповал, О.М. Язвинська та інші. У працях зазначених авторів закладено науковий фундамент управління якістю підприємств і організацій харчової промисловості. Проте більшість робіт присвячено питанням забезпечення відповідності систем менеджменту якості міжнародним стандартам, які є універсальними і не враховують специфіку діяльності підприємств індустрії дитячого харчування.

У зв'язку з цим **метою** статті є обґрунтування необхідності використання системи менеджменту якості для вдосконалення управління якістю і конкурентоспроможністю продукції дитячого харчування та визначення перспектив її впровадження.

Виклад основного матеріалу. Виклики для національного ринку, недостатні обізнаність та навички з боку українських виробників і споживачів у використанні системи менеджменту якості як дієвого інструменту під час планування і ведення виробництва, оцінювання та вибору продукції, приводять до виникнення на національному ринку таких суттєвих ризиків, як [1]:

- гальмування процесу просування новітніх технологій;
- поява на вітчизняному ринку небезпечної продукції;
- відсутність або обмеженість інформування виробників щодо технічних регламентів, стандартів та процедур оцінювання відповідності, які вводяться торговими партнерами.

Як наслідок – унеможливлення вчасного отримання донорської підтримки для оперативного реагування на жорсткі вимоги, які встановлюють країни-імпортери, мінімальне застосування стимулів для міжнародного партнерства, низька конкурентоспроможність національної продукції на ринках розвинених країн світу.

Вирішення проблеми підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств починається насамперед із перегляду підходів до забезпечення якості продукції, що виробляється. Згідно з сучасними підходами якість є універсальним і всеосяжним поняттям, під яким розуміється не тільки якість продукції та послуг, які ми споживаємо, а і якість навколишнього середовища, якість людських стосунків, якість життя загалом. Отже, якість є мірою відносин суб'єктів господарювання у процесі ведення якісного бізнесу.

Для забезпечення якості необхідна наявність не лише матеріальної бази та кваліфікованого персоналу, але й системного підходу до питань управління якістю. Організація повинна створити дієву систему управління, яка спрямовує її зусилля на якісне виконання всіх процесів, що здійснюються, що забезпечить досягнення якісного результату (створення продукту). Отже, менеджмент якості спрямовано не лише на сферу управління якістю в організації, він охоплює всю систему менеджменту компанії, спираючись на системний підхід до управління всіма видами діяльності [2, с. 134].

Дослідження фахівців свідчать, що близько 90% фірм до найважливіших факторів своєї успішності відносять впровадження систем управління якістю за міжнародними стандартами ISO серії 9000. Їхнє призначення – допо-

мога підприємствам (незалежно від їхнього типу та форми власності) у підвищенні якості продукції та послуг. У нашій державі стандарти ISO серії 9000 уведені шляхом прямого впровадження і затверджені як національні (ДСТУ ISO 9001:2009 «Системи управління якістю. Вимоги»).

Система управління якістю забезпечує [3]:

- поліпшення продуктивності та ефективності діяльності, що веде до зниження вартості продукції, а отже, до збільшення конкурентоспроможності;
- поліпшення якості продукції або послуги, що надається, і в такий спосіб підвищення рівня задоволеності клієнта;
- поліпшення сприйняття клієнтом іміджу підприємства, торговельної марки;
- поліпшення взаємозв'язків у колективі;
- конкурентні переваги та потенціал для збільшення продажів.

Вітчизняна індустрія виробництва продуктів дитячого харчування є одним із найважливіших питань, які потребують першочергового вирішення на державному рівні, адже збалансоване та якісне харчування для дітей є не тільки необхідною умовою нормального розвитку дитячого організму, але і важливим фактором забезпечення продовольчої безпеки країни. Розвиток цієї галузі є також найперспективнішою інвестицією в майбутнє.

Український ринок дитячого харчування привабливий малим числом конкурентів; сегментарний ринок представлений наступними виробниками [4]:

- сухі суміші та каші: Хорольський завод дитячих продуктів харчування («Нутрітек», марки «Малиш», «Малютка», «Малишка»), Дніпропетровська торгова компанія «ВАЙЗ» (ТМ «НЯМ-НЯМ»), Південний консервний завод (Асоціація дитячого харчування, ТМ «Карапуз»);
- рідкі і пастоподібні молочні продукти: «Вімм-Білл-Данн Україна» (ТМ «Агуша»), «Яготинське для дітей» («Молочний альянс», ТМ «Яготинське для дітей»), комбінат «Придніпровський» (ТМ «Злагода»), «Данон Дніпро» (ТМ «Тьома»), Фірма «Фавор» (ТМ «АМО»);
- плодово-овочеві соки і пюре: Одеський КЗДХ («Вітмарк-Україна», ТМ «Чудо-Чадо»), Південний консервний завод (Асоціація дитячого харчування, ТМ «Карапуз»);
- вода для дітей: підприємство з іноземним інвестиціями «Еконія» (ТМ «Малютко», «Акваля»), Фірма «Хіпп-Ужгород» (ТМ «Bebi Vita»), Хорольський завод дитячих продуктів харчування («Нутрітек», ТМ «Малиш»), Миргородський ЗМВ (ТМ «Аква Няня»);
- чай спеціального призначення: Фірма «Хіпп-Ужгород» (ТМ «Bebi Vita»).

Суттєвим поштовхом для розвитку галузі виробництва продуктів дитячого харчування було прийняття «Державної цільової соціальної програми розвитку виробництва продуктів дитячого харчування на 2012–2016 роки», внаслідок чого галузь почала динамічно розвиватися і нарощувати обсяги виробництва.

Обсяги виробництва продуктів дитячого харчування за період з 2013 по 2017 р. почали збільшуватися, лише в 2015 році відзначалося невелике зменшення (рис. 1).

За 2017 рік обсяги виробництва продуктів дитячого харчування в Україні, за інформацією органів статистики, загалом збільшилися на 11,8% – до 42,7 тис. т, у тому числі дитяче харчування на молочній основі рідке – на 0,1%, соки дитячі – майже у 2,3 раза.

Варто відзначити, що ринок вітчизняного дитячого харчування останніми роками розвивається дуже активно.

Сьогодні внутрішній попит на продукти дитячого харчування майже на 80% задовольняється за рахунок продукції вітчизняних виробників, лише 20% – імпортна продукція (рис. 2).

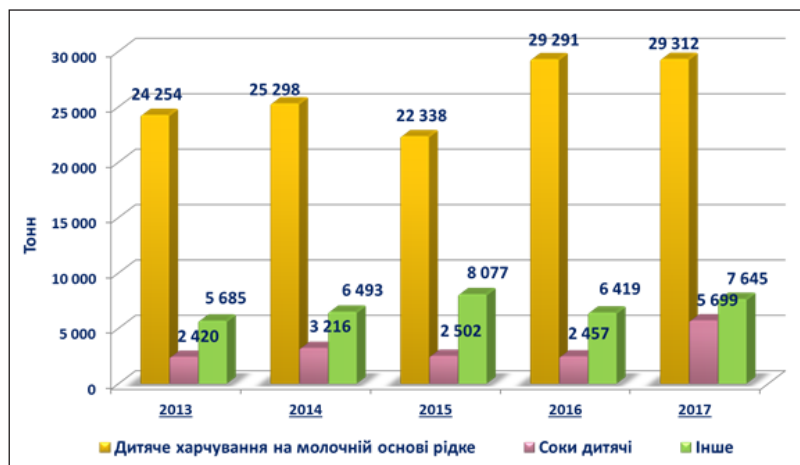

Рис. 1. Обсяги виробництва продуктів дитячого харчування за період з 2013 по 2017 рр.

Джерело: систематизовано автором на основі [5]

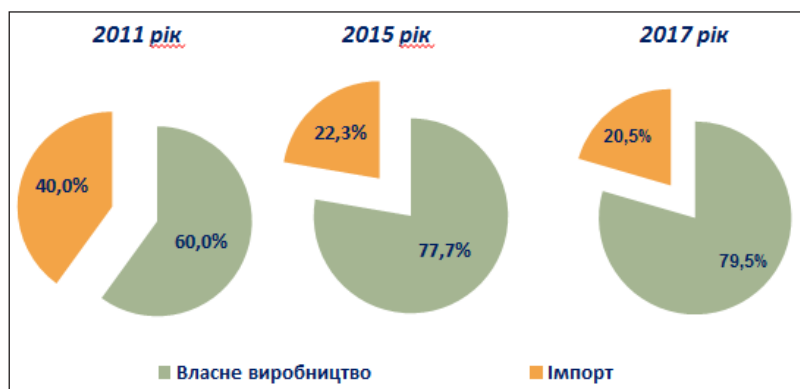

Рис. 2. Структура власного виробництва та імпорту дитячого харчування

Джерело: систематизовано автором на основі [5]

У структурі споживання продуктів дитячого харчування порівняно з 2011 роком значно збільшилася лише частка молока та молочних продуктів, а інших продуктів – несуттєво зменшилася.

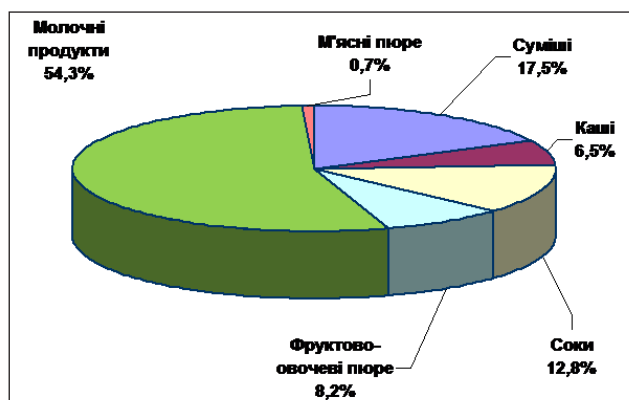

Рис. 3. Структура споживання продуктів дитячого харчування промислового виробництва в Україні в 2017 р.

Джерело: систематизовано автором на основі [5]

Позитивна динаміка розвитку вітчизняного виробництва дитячого харчування свідчить про те, що сьогодні наповнення споживчого ринку продукцією власного ви-

робництва є реальною перспективою. Загалом галузь продовжує активно розвиватися та залишається інвестиційно привабливою.

Сьогодні, з огляду на конкурентні умови, нарощування обсягів виробництва та стійкий економічний ріст забезпечуються лише шляхом задоволення попиту споживачів продукцією високої якості. Особливої актуальності завдання з підвищення якості продукції набуває на ринку дитячого харчування. Відповідно, збільшення пропозицій на ринку стимулює виробників передбачати вимоги й очікування споживачів у прагненні завойовувати їхню довіру [6, с. 84].

Проте це абсолютно не гарантує, що продукція українського виробника автоматично потрапить до ЄС. Для виходу на ринок Європи мало, щоб продукція була лише якісною, вона має відповідати нормам і стандартам безпеки. Вважаємо, що відповідність стандартам ЄС дасть змогу знайти покупців наших товарів і на ринках третіх країн.

Сьогодні системи управління безпекою харчових продуктів застосовують практично в усьому світі. Це надійний захист споживачів від небезпек, які можуть супроводжувати такі продукти. Запровадження систем управління безпекою харчових продуктів вимагає законодавство Європейського Союзу, США, Канади, Японії, Нової Зеландії та багатьох інших країн світу (рис. 4).

За таких умов особливого значення набув Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів» [2], який діє з вересня 2015 р. Цей закон сприяє активному впровадженню на вітчизняних підприємствах міжнародної системи контролю за безпекою та якістю харчових продуктів – Hazard Analysis and Critical Control Points (НАССР), що в перекладі з англійської означає «аналіз небезпечних чинників і контроль у критичних точках» [8].

Таку сертифікацію вітчизняні підприємства здійснюють на добровільній основі, демонструючи відповідність нормативним вимогам, гарантуючи безпеку продукції та підвищуючи довіру з боку споживачів та органів контролю. Але це важливо для всіх підприємств, які займаються виробництвом або введенням в обіг харчових продуктів, продукції дитячого харчування.

Запровадження системи управління безпекою харчових продуктів на базі концепції НАССР надає підприємству низку переваг [7]:

- гарантує випуск безпечної продукції за рахунок систематичного контролю на всіх стадіях виробництва;
- належним чином керує всіма небезпечними чинниками, які загрожують безпеці харчових продуктів, – запобігає, усуває чи мінімізує їх;
- гарантує, що харчові продукти є безпечними на момент їх споживання;
- забезпечує належні гігієнічні умови виробництва відповідно до міжнародних норм;
- укріплює довіру споживачів, замовників та органів нагляду до продукції, що виробляється, та підвищує імідж підприємства;
- розширює мережу споживачів продукції та допомагає вийти на закордонні ринки;

Рис. 4. Міжнародні стандарти на основі НАССР

Джерело: розроблено автором на основі [8]

Рис. 5. Принципи НАССР

Джерело: систематизовано автором на основі [7; 8]

– підвищує відповідальність персоналу за випуск безпечної продукції та забезпечує розуміння всіма робітниками підприємства першочергової важливості аспектів безпеки продукції.

Звісно, що під час практичного розроблення та впровадження системи менеджменту якості на підприємствах, які виробляють продукцію дитячого харчування, повинна враховуватися специфіка виробництва, й увага повинна бути зосереджена на найпроблемніших місцях в управлінні якістю.

НАССР чітко визначає, що відповідальність за порушення законодавчих вимог щодо безпеки продуктів харчування в межах своєї діяльності несе виробник.

На вітчизняному ринку система працює ще не чітко, на відміну від Європейської практики застосування НАССР. В країнах ЄС, США, Австралії та інших оператору досить припущення про те, що реалізований, вироблений або перероблений ним товар є небезпечним, для відкриття продукту з ринку. При цьому стадія реалізації, на якій знаходиться зазначений товар, не має жодного впливу на процес відкриття.

Для розроблення та впровадження системи управління безпечністю харчових продуктів необхідно реалізувати сім принципів НАССР, які являють собою узагальнене формулювання вимог (рис.5):

В Україні з 1 липня 2003 р. діє національний стандарт ДСТУ 4161-2003 «Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги» та з 1 серпня

2007 року набув чинності національний стандарт ДСТУ ISO 22000:2007 (ідентичний міжнародному стандарту ISO 22000:2005). У зв'язку з певними складнощами виконання українськими підприємствами вимог стандарту ДСТУ ISO 22000 (наприклад, орендовані, а не власні виробничі приміщення) деякий час ці два стандарти будуть діяти паралельно. Процес впровадження ДСТУ ISO 22000 для підприємств, на яких функціонує система управління безпечністю харчових продуктів відповідно до ДСТУ 4161-2003, буде легшим, ніж для підприємств, які розпочинають цю роботу з нуля, тому що обидва ці стандарти базуються на принципах НАССР і на засадах системного керування [7; 8].

Стандарт ДСТУ ISO 22000:2007 поєднує загально-визнані ключові елементи: інтерактивне інформування; системне керування; програми-передумови; принципи НАССР.

Вимоги стандарту можуть бути використані для створення системи управління безпечністю харчових продуктів всіма організаціями, які безпосередньо чи опосередковано приймають участь у харчовому ланцюзі, наприклад: виробниками кормів, фермерами, виробниками інгредієнтів, виробниками та постачальниками харчових продуктів, підприємствами роздрібною та гуртовою торгівлі, підприємствами громадського харчування, організаціями, які надають послуги із транспортування, зберігання та дистрибуції, послуги з миття та дезінфекції тощо; виробниками та постачальниками обладнання для харчової

промисловості, мийних та дезінфекційних засобів, добрив, пестицидів та ветеринарних препаратів, пакувальних та інших матеріалів, що контактують із харчовими продуктами, тощо. Слід зазначити, що стандарт ДСТУ ISO 22000 максимально узгоджений з ДСТУ ISO 9001 для уможливлення їх сумісного застосування [9].

Висновки. Таким чином, можна дійти висновків, що запровадження системи управління безпечністю харчових продуктів на підприємстві – тривалий процес, який стосується всіх служб і всього персоналу. Він не обмежується лише розробленням документації та наведенням елементарного порядку на виробництві. Для запровадження дієвої системи управління безпечністю харчових продуктів необхідне насамперед навчання найвищого керівництва, групи НАССР, персоналу, що виконує роботи, які впливають на безпечність продуктів, та осіб, відповідальних за здійснення оперативного контролю. Може виникнути

потреба у змінненні технологічних процесів або методів пакування, перегляді вимог до постачальників сировини та матеріалів або навіть і в заміні виробничого устаткування чи переплануванні приміщень.

Але найважливішим, мабуть, є те, що в процесі запровадження системи змінюється психологія працівників усіх рівнів, приходить усвідомлення важливості питань, пов'язаних із безпечністю продукції, формується розуміння того, яким має бути сучасне управління організацією, щоб досягнути найбільшої результативності щодо забезпечення харчових продуктів.

Особливістю НАССР є здатність адаптуватися до національних ринкових систем тієї чи іншої країни, що сприяє її гармонійному та ефективному впровадженню. Державна політика в межах реалізації положень нового Закону має бути спрямована на адаптацію його вимог до особливостей діяльності підприємств на ринку дитячого харчування.

Список використаних джерел:

1. Скопенко Н.С. Сучасний стан і перспективи розвитку харчової промисловості України на основі формування інтегрованих структур / Н.С. Скопенко // Актуальні проблеми економіки. 2011. № 4(118). С. 103–110.
2. Управління якістю продукції та послуг / Білецький Е.В., Янушкевич Д.А., Шайхлісламов З.Р., Харків. торгов.-економ. інститут КНТЕУ. Х.: ХТЕІ, 2015. 222 с.
3. Про затвердження Вимог щодо розробки, впровадження та застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах Системи управління безпечністю харчових продуктів (НАССР) : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 01.10.2012 р. № 590. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1704-12>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів : Закон України від 22.07.2014 р. № 1602-18. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1602-18>.
5. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Про внесення змін до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини» : Закон України від 06.09.2005 р. № 2809-15. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2809-15/page>.
7. Про удосконалення державного санітарно-епідеміологічного нагляду за впровадженням системи НАССР : Постанова Міністерства охорони здоров'я України від 30.06.2010 р. № 20. URL: <http://document.ua/pro-udoskonalennja-derzhavnogo-sanitarno-epidemiologichnogo--doc26520.html>.
8. Система НАССР. Довідник / Львів: НТЦ «Леонорм-Стандарт», 2003. 218 с. (Серія «Нормативна база підприємства»).
9. Реалізація вимог щодо технічного регулювання в Україні (аграрний сектор, харчова промисловість, туризм) / Т. Васильківська, Ю. Кабаков, М. Козловська, О. Остапенко, О. Правдива, М. Селінний, Т. Тимошенко, Л. Чабак / Сіверський інститут регіональних досліджень. Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2017. 138 с.

ВНЕДРЕНИЕ СИСТЕМЫ КОНТРОЛЯ ЗА БЕЗОПАСНОСТЬЮ И КАЧЕСТВОМ ДЕТСКОГО ПИТАНИЯ: ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Аннотация. В статье рассмотрены пути повышения конкурентоспособности предприятий рынка детского питания из-за введения системы анализа рисков и критических контрольных точек (НАССР). Определены характерные особенности национальной и зарубежной систем качества производства детского питания. Проведен мониторинг имеющихся законодательных актов, которые содержат ссылки на необходимость внедрения систем контроля качества и развития рынка детского питания. Обоснована необходимость использования системы контроля за безопасностью и качеством детского питания для совершенствования управления качеством и конкурентоспособностью продукции детского питания. Определены перспективы ее внедрения.

Ключевые слова: стандартизация, система качества, менеджмент качества, детское питание, государственное регулирование.

IMPLEMENTATION OF THE CONTROL SYSTEM FOR THE SAFETY AND QUALITY OF CHILD NUTRITION: EXPERIENCE AND PERSPECTIVES

Summary. The paper considers ways of increasing the competitiveness of the children's food market by introducing a system of risk analysis and critical control points (НАССР). The characteristic features of national and foreign systems of quality of production of baby food are determined. The monitoring of existing legislative acts, which contains a reference to the necessity of introduction of quality control systems and development of the market for baby food, was monitored. The necessity of using the system of control over safety and quality of baby food for the improvement of quality management and competitiveness of children's food products is substantiated. The prospects of its implementation are determined.

Key words: standardization, quality system, quality management, baby food, state regulation.